

Aldring, omsorg og beskæftigelse i krydsfeltet mellem kommuner og etniske minoritetsfamilier

- resultater fra AISHA-projektet

Sara Lei Sparre, Ph.d. i Antropologi

E-mail: saraleisparre@gmail.com

AISHA – Etniske minoritetsældre og selvudpegede hjælpere

AISHA undersøger de komplekse udfordringer, der findes i og mellem familier og kommuner ved udmøntningen af Servicelovens §94, der giver ældre borgere mulighed for at få udført hjemmepleje af en såkaldt ”selvudpeget hjælper”.

Projektperiode: 2017-2020

Anvendt forskning, Velux Fondens HUMpraxis program

Projektdeltagere:

- Mikkelt Rytter, Professor MSO, Antropologi, Aarhus Universitet
- Anika Liversage, seniorforsker, VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd
- Sara Lei Sparre, Adjunkt, Antropologi, Aarhus Universitet
- Abir Ismail, ph.d.-studerende, Antropologi, Aarhus Universitet
- Aarhus Kommune & Ishøj Kommune

Projektdesign og metoder

Familiestudier

Anika Liversage: dansk-tyrkiske familier

Abir M. Ismail: dansk-arabiske familier (ph.d.-projekt)

Mikkel Rytter: dansk-pakistanske familier

Kommunernes praksis og møde med familierne

Sara Lei Sparre: særligt fokus på myndighedsarbejdet/visitatorerne

Aarhus og Ishøj

- Stor og lille kommune / Vest- og Østdanmark
- Relativ høj koncentration borgere med etnisk minoritetsbaggrund (Aarhus > 3,5 %; Ishøj >10 %), heraf mange borgere over 65 med ikke-vestlig baggrund

Metoder

- Etnografisk feltarbejde og interviews i §94-familier
- Følge visitation og revisitation af §94 i Aarhus Kommune og Ishøj Kommune
- Semistrukturerede interviews med ca. 40 visitatorer på tværs af landets kommuner
- National survey (33 kommuner)
- Workshops og fokusgrupper med kommunale medarbejdere/ledere i ældresektor og med selvudpegede hjælpere
- Analyse af ny registerdata på udvalgte ældre flygtninge- og indvandrergupper i Danmark

Selvudpeget hjælper-ordningen (§94 i Serviceloven)

Giver borgere med funktionsnedsættelse mulighed for at få udført hjemmepleje af en såkaldt "selvudpeget hjælper".

Cirka 1.500 borgere på landsplan - flertallet har indvandrerbaggrund.

Den selvudpegede hjælper er typisk et familiemedlem - borgerens ægtefælle, datter eller svigerdatter.

Kommunen har en dobbeltrolle: skal tilbyde den nødvendige hjælp og støtte til den ældre borger og være arbejdsgiver for borgerens selvudpegede hjælper.

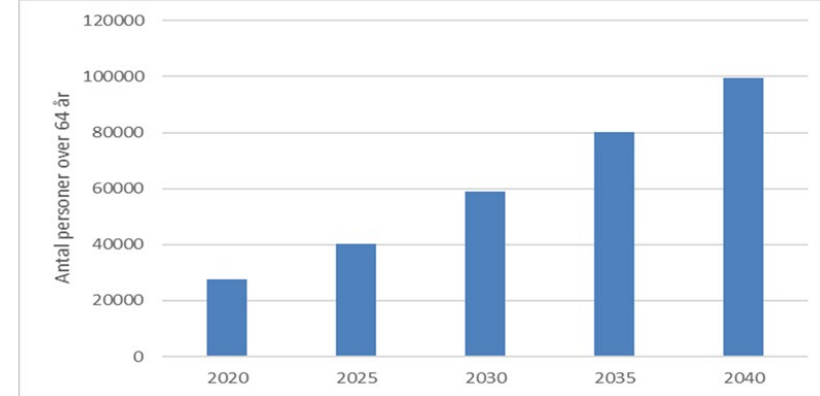
Den selvudpegede hjælper har dobbeltrolle: er ansat af kommunen til at levere de ydelser, som den ældre borger er visiteret til efter servicelovens §83 og er et omsorgsgivende familiemedlem. Hjælperen aflønnes som ufaglært med ret til løn under ferie men uden pensionsordning og jobsikkerhed.

De etniske minoritetsældre og deres familier med en §94-ordning er forskellige. Der er bl.a. forskel på, hvor svækkede de etniske minoritetsældre er, og hvor mange resurser familien som helhed har.

AISHA og den dobbelte udfordring

- Pleje og omsorg for den voksende ældrebefolkning, herunder etniske minoritetsældre (73% af danske kommuner mangler SOSU'er)
- Selvudpegede hjælpere og uformelle omsorgsgivere i den kommunale beskæftigelsesindsats

Etniske minoritetsældre i Danmark

- Antallet af etniske minoritetsældre fra ikke-vestlige lande er stødt stigende – fra 27.431 borgere over 65 år i dag til ca. 59.000 i 2030 og ca. 99.500 i år 2040.
- Etniske minoritetsældre ældes ofte tidligere pga. uhensigtsmæssig kost, manglende motion, traumer, kredsløbsforstyrrelser, sukkersyge og demens.
- Mange af disse ældre har:
 - Negativt syn på offentlig ældreomsorg (fx er der meget få på plejehjem)
 - Ringe kendskab til det danske sprog og velfærdsstatens serviceydelser
- Løsningen i mange familier bliver uformel pleje udført af et familiemedlem, især yngre hustruer, døtre eller svigerdøtre – eller en §94-ordning.

Selvudpegede hjælpere i etniske minoritetsfamilier

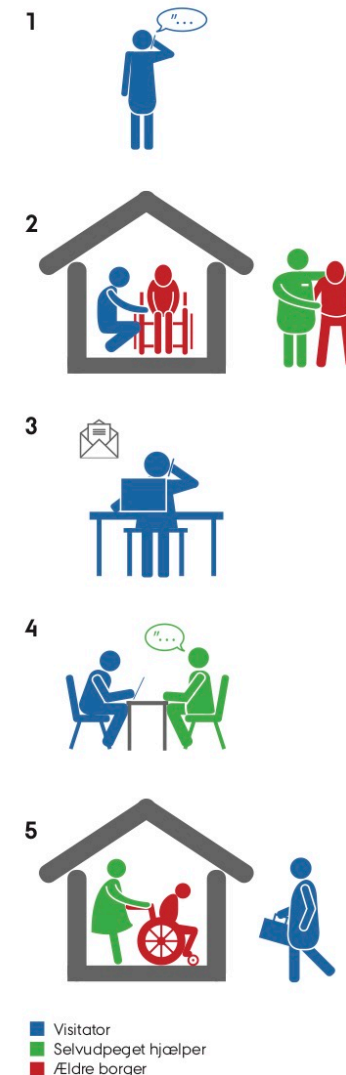
- Hjælperen har i mange tilfælde supplerende kontanthjælp og var ledig inden ansættelsen.
- Typisk ansat 5-15 timer/uge - men arbejder langt flere timer og oftest i årevis.
- Den ældres plejebehov vil typisk stige, og hjælperen står således med en svær og tidskrævende opgave.
- Arbejdsmiljø: arbejdstid og fritid flyder sammen, svært at holde fri og ferie, ingen kollegaer og professionel sparring, hårdt fysisk arbejde.
- Fremtid: Ingen jobsikkerhed, ingen pension, ingen opkvalificering og ringe fremtidsudsigter ift. uddannelse og job.
- Efter den ældres død vil der ofte opstå et stort tomrum for den selvudpegede hjælper – stor erfaring med pleje og omsorg, men ingen steder at bruge sine kompetencer.

Case: Shirin og Minal

- ❖ 39-årige Shirin har siden 2012 været selvudpeget hjælper for sin 78-årige mor, Minal. De er flygtninge fra Mellemøsten for år tilbage.
- ❖ Minal fik en hjerneblødning i 2012 – er sengeliggende og delvist lammet, har mistet sprog og har brug for hjælp til alle daglige gøremål.
- ❖ Shirin var studerende, da Minal blev syg. Prøvede først at passe moren ved siden af, men endte kort tid efter med at droppe ud.
- ❖ En sagsbehandler foreslog Shirin at blive selvudpeget hjælper. Hun er ansat 21 timer om ugen og bruger al sin tid på at drage omsorg for sin mor.
- ❖ Shirins søster og bror bor ca. en time væk. De kommer og er hos moren, hvis Shirin fx selv skal til lægen eller købe ind. Moren kan ikke være alene.

Visitatorer: Sundhedsprofessionelle i myndighedsrollen

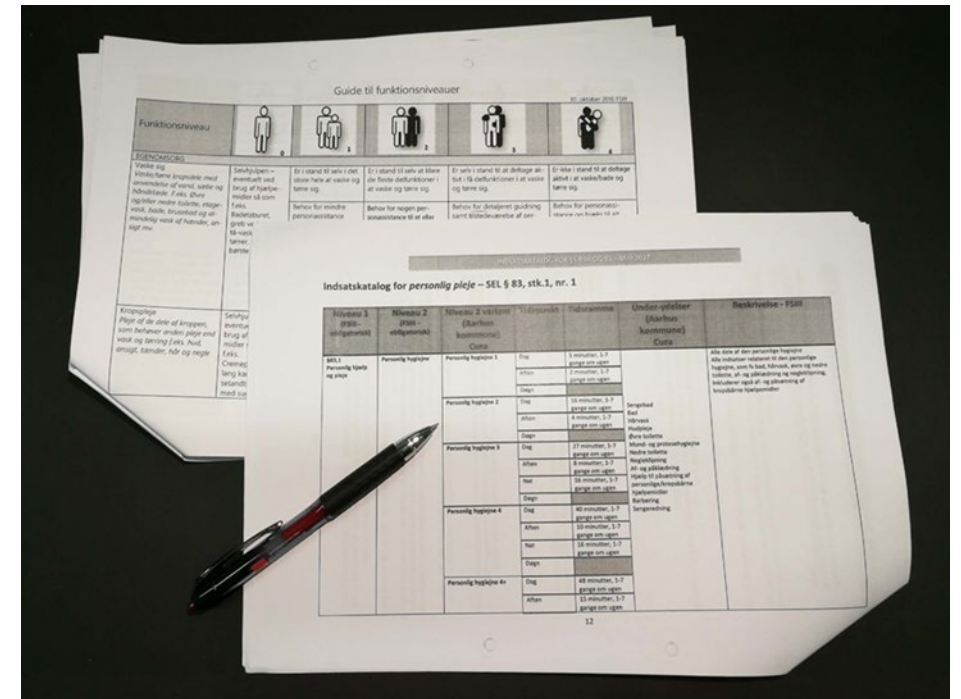
- Typisk uddannede sygeplejersker og næsten udelukkede kvinder.
- Ansvar for at vurdere individuelle borgeres behov mhp. at træffe afgørelser om bevillinger af hjælp til borgere med funktionsnedsættelser.
- Som sundhedsfaglige myndighedspersoner er de et mellemlid mellem de ældre plejekrævende borgere på den ene side og lovgivning og kommunens administration og ældrepolitik på den anden.
- Centrale gatekeepers både for familierne og for at få indsigt i ordningen, som den forstås og administreres i kommunerne.

Visitatorer: Selvudpegede hjælpere som billig velfærdsløsning

”Altså, jeg synes i virkeligheden, at set i forhold til, hvad de her familier leverer, så er det jo en billig løsning – i allerhøjeste grad. Hvis vi ser på, hvad de laver, hvad de får for det, og så sammenligner det med en kommunal ordning, så får vi altså meget for pengene”.

(Malene, visitator)

Visitatorer: Konsekvenser for hjælperne på langt sigt?

”Grundlæggende er det økonomisk set en billig ordning. Man kan så selvfølgelig sige, at der jo er nogle andre omkostninger, hvis svigerdatteren ikke bliver integreret, og ikke får noget job. Hvordan går det så på længere sigt?” (Jane, visitator)

Ung hustru og plejekrævende, ældre mand – skift fra et moralsk register til et andet

”Jeg havde et helt konkret eksempel i forhold til det der med, hvad ægtepar gør for hinanden. [...] Han var 54 år og havde giftet sig med en kone, der var 20 år yngre, og han havde giftet sig med hende, fordi hun skulle passe ham. Hun sad klar her ved siden af stolen, så hun kunne springe op. [...] Han sagde, at fordi hun var der for at hjælpe ham, skulle hun også støtte ham, når han gik fra seng til toilet, og hvor han ellers skulle hen, og hun skulle give ham strømper på og de der ting og sørge for, at han fik sin mad osv. [...] Altså han viste mig [under et hjemmebesøg], hvordan han tog fat i hende, og så hang han simpelthen på hendes skuldre, og hun stavrede afsted med ham. Hustruen gjorde ikke nogen som helst antydning til at ville sige: *’det vil jeg ikke, eller det skal jeg ikke’*. [...] Vi endte med at give afslag på at ansætte hende som hjælper, fordi vi ikke kunne nå til enighed om timerne. Sagen blev afgjort, og hun blev afvist som selvudpeget hjælper. For hun ville ikke være i stand til at sige fra over for ham”. (Annette, visitator)

Ung datter og plejekrævende far

”Mange af dem bliver, tænker jeg, tvunget ud i det af familien – at ’det gør man bare’. Jeg har så sent som lige her tidligere på ugen afsluttet en §94-sag, hvor jeg netop valgte at skrive et brev til den ældre borger om, at jeg faktisk ikke har mulighed for at ansætte hans datter. Heldigvis! Fordi hun ikke har mulighed for at levere den hjælp, han har brug for over døgnet”.

(Jane, visitator).

Selvudpeget hjælper: omsorgsret mere end omsorgspligt

”Som omsorgsgivende kvinde gør jeg noget godt for mine nærmeste. Jeg plejer og kerer mig om dem, men det er ikke ensbetydende med, at jeg ofrer mig, da jeg jo til gengæld får en magt og anerkendelse. Jeg er uerstattelig for dem. Jeg ofrer mig jo ikke, fordi jeg jo gør noget godt for mig selv. Jeg plejer mig selv gennem de gode gerninger for at opnå efterlivet.”

(Um Rami, selvudpeget hjælper)

Kønnet omsorg i §94-ordningen

- Visitatorer og selvudpegede hjælpere taler ud fra vidt forskellige ideer og idealer om lighed, frihed og handlekraft.
- Hjælperne beskriver omsorgsarbejdet som et bevidst tilvalg.
- Men visitatorerne anser kun kvindernes valg som legitime, hvis de medfører individuel gevinst som uddannelse og arbejdserfaring – og dermed muligheden for at skabe en tilværelse uafhængig af familien.
- Samme bekymringer og forventninger er der ikke til mændene.

Visitatorer risikerer at bidrage til at reproducere ideer om:

1. Indvandrerkvinden som "ufri" og bundet af traditionelle kønsroller set fra europæiske middelklasseidealiser om individuel handlekraft og frihed.
2. Statens "ret" og afgørende rolle ift. at udjævne forskelle og gøre etniske minoritetskvinder uafhængige af enhver begrænsning fra familien eller religiøse tilhørsforhold.

Fælles løsninger: Sana og hendes mor

- Ellers rask og velfungerende kvinde på 67 år bliver svært hjerneskadet efter pludseligt hjertestop.
- Indlagt i længere tid. Da kvinden kommer hjem, er hjemmeplejen massivt til stede – samarbejder med døtrene.
- En af døtrene, Sana, som er under uddannelse og har fem små børn overvejer selv at stå for en del af plejen for sin moren.
- Kommunen støtter – næsten opfordrer – Sana til at blive selvudpeget hjælper for at ”beskytte” hende mod jobcentret, og fordi opgaven vil koste kommunen dyrt.

”Vi vil gerne anerkende, at hvis denne borger [den 67-årige kvinde] var hos os, så vil det kræve langt mere end 30 timer om ugen. Og det giver noget ro omkring opgaverne, at Sana ikke konstant bliver forfulgt af jobcentret.” (Visitor)

Selvudpegede hjælpere som resurse nu og i fremtiden?

- Kan selvudpegede hjælpere og uformelle omsorgsgivere i etniske minoritetsfamilier bidrage til at løse manglen på SOSU-medarbejdere?
- Hvordan hjælpes de bedst videre i uddannelse og varig beskæftigelse?
- Og hvilken rolle spiller kommunerne – dels integrations- og beskæftigelsessektoren og dels sundheds- og omsorgssektoren?

Hvis I vil vide mere...

- Sparre, Rytter, Ismail og Liversage (3/2021). *Etniske minoritetsældre og selvudpegede hjælpere – praksis og anbefalinger*. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd (hæfte)
- Rytter, Sparre, Ismail og Liversage (6/2021). *Etniske minoritetsældre, kommunal velfærd og omsorgsarrangementer i forandring*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag (bog).
- Sparre og Rytter (2019). 'Selvudpegede hjælpere' som omsorgsgivere for plejekrævende ældre indvandrere og flygtninge. *Tidsskriftet Gerontologi* 35(2): 26-32 (artikel).
- M.fl.

